

VENKOV – PROSTOR – SÍDLA
GEOGRAFIE OBYVATELSTVA A OSÍDLENÍ II/5

VNÍMÁNÍ VENKOVA

- Ruralita = izolace (?)
  - Vzdálenost od velkých městských center, nižší civilizační úroveň (JOHNSTON 1986)
- Typy krajiny – zóny:
  - (urbanizované), s prioritou zemědělské výroby, smíšené zemědělsko-rekreační, (rekreace a přírodních parků)
- Zalidnění a vzdálenost od velkého města
  - 20 tis. / 5 mil., 100 tis. / 10 mil.
- Velký sociologický slovník (1996):
  - ...jiný způsob života, spojení s přírodou, jiná sociální struktura

PŘÍSTUPY (HALFACREE 1993):

- Deskriptivní – prostřednictvím:
  - Statistické analýzy, administrativního vymezení, zastavěné plochy, funkčních regionů, zemědělství, velikosti a hustoty osídlení
- Socio-kulturní
  - Chování, způsob života
- Venkov jako lokalita
  - Přítomnost venkovských prvků
- Venkov jako sociální reprezentace
  - Sociální konstrukce / sebevnímání

TIPOLOGIE VENKOVA

- 2 typy:
  - Pruský (junkerský):
    - sedlácké hospodaření se smíšenou strukturou
    - kompaktní venkovské sídlo
    - Půda – majetek – dědictví
    - OVLIVNĚNÍ SOCIALISTICKÝM HOSPODAŘENÍM:
kolektivizace, združstevňování / v sídelní struktuře vesnice
hierarchicky a funkčně diferencované
  - Kolonizační:
    - farmářský typ hospodaření se specializovanou produkcí
    - Jednotvárné účelové stavby
    - Půda kapitálem

- Index rurality (CLOKE 1977)
  - 16 indikátorů, týkajících se populace, bydlení, zaměstnanosti, migrace
  - 4 kategorie: extrémně rurální až extrémně nerurální / zázemí měst, periférie
- JAPONSKO
  - Suburbánní, urbánní stínový, periferní, zemědělský, odlehlý, samozaměstnanecký (celkem 14 typů)
- BRITÁNIE
  - Zachovalý – proti rozvoji, ochrana, bydlení, odpočinek
  - Soutěživý – dominantní zájmy farmářů a rozvoj
  - Paternalistický – velké soukromé statky a farmy
  - Klientelistický – okrajová území, zemědělství závislé na podpoře státu, zaměstnanost a životní úroveň

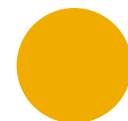

SPECIFIKA VENKOVA

- Ruralismus (WIRTH 1938)
  - Způsob života charakterizovaný stabilitou, integrací a přísnou stratifikací (OPAKEM URBANISMUS)
- Městská / venkovská dichotomie (REISSMAN 1964)
  - Sekulární/religiózní, solidarita organická/mechanická, dohoda/stav, městský/lidový, průmyslový/vojenský?, společnost/společenství, racionální/tradiční
- Rural-urban kontinuum typologií nebo procesem?
  - Modelová sídelní evoluce: tradiční venkovská obec – současná vesnice – urbanizované sídlo – semi-město – současné město – modelové město (PAHL 1966)

- Ideologie rurálního prostředí (FLYNN 1982)
  - Ideologie malého města
    - přirozený životní styl spjatý s přírodním prostředím
  - Agrarismus
    - Život na farmě nejlepší forma rodinné výchovy
  - Ruralismus
    - Otevřený prostor bez větší zástavby, nekonzumní způsob života
- Rurální deprivace (úpadek venkova, SHAW 1979)
  - Výsledkem působení průmyslové etapy vývoje společnosti
  - Pracovní příležitosti, bydlení, vzdělávání, mobilita
  - *Kdo rozhoduje? Kdo platí? Kdo získává?*

RURAL-URBAN FRINGE (ROZHHRANÍ)

- Přechodné území / možný konflikt
  - Víceúčelové využití země (*multiple land use*), kontaktní pás (*fringe belt*), rozptýlené město (*dispersed city*)
  - Sídla s obytnou funkcí (*dormitory villages, rural villages*)
  - Sídla s jednoznačně obytnou funkcí (*dormitory settlements*) – na základě migrace z centrálních měst / *metropolitan villages*
- Tzv. střediskové obce (*key settlements*)
  - „stimulace růstu v odlehlých venkovských územích“, konzervace X rozvoj, plánování populace a sídel na základě efektivity
  - bez jednoznačně pozitivních výsledků (Británie, Československo)

PERSPEKTIVA VENKOVA

- „protikladné“ publikace (1992)
  - *Das gefährdete Dorf X Das Land hat Zukunft*
- Evropská unie
  - Zemědělská/venkovská politika – až $\frac{3}{4}$ rozpočtu (regionální politiky v širším slova smyslu), trvalý pokles
- Součást globalizace:
  - Prvky mezinárodní ekonomické scény
  - Příjemce investic, dotací – úloha malého a středního podnikání
  - Venkov stejně spotřební jako výrobní
  - Mj. znovuzalidňování (*repopulation*) rurálních oblastí, nová střední vrstva vs. původní obyvatelé, farmářská lobby vs. environmentalisté

KLASIFIKACE VENKOVSKÝCH SÍDEL (PODLE UN DEMOGRAPHIC YEARBOOK, IN ZUBRICZKÝ 2005)

VE STŘEDNÍ EVROPĚ ZHRUBA 1/3
POPULACE VE VENKOVSKÝCH
SÍDLECH

stát	hranice
Dánsko	200
Řecko	200
Island	200
Norsko	200
Austrálie	1 000
Kanada	1 000
Nový Zéland	1 000
Skotsko	1 000
Irsko	1 500
Francie	2 000
Nizozemsko	2 000
Lucembursko	2 000
Španělsko	2 000
Rakousko	5 000
Portugalsko	10 000
Švýcarsko	10 000

VÝVOJ/KONCENTRACE VENKOVSKÉHO OSÍDLENÍ

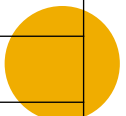
- Z celosvětového pohledu:
  - ústup rozptýleného typu
    - Bezpečnost, rodinná kolonizace, soukromé vlastnictví, chov dobytka, reliéf krajiny
  - ve prospěch kompaktního
    - Obrana ve středověku, ne/dostupnost vody, rozdělení dědictví, rostlinná výroba, politická / náboženská / ideologická rozhodnutí
- Formování specializovaných služeb
  - nadlokálního/regionálního dosahu/funkce (*outsized function*) v „rozptýlených“ městech (*dispersed city*)
- Principy/důvody politiky koncentrace
  - Fyzické, např. zamezit vzniku/rozvoji malých sídel v krajině
  - zemědělské, zvýšit produkci uchováním zemědělského půdního fondu
  - ekonomické, redukovat náklady na infrastrukturu
  - Socioekonomické, zvýšit komunikaci venkovanů

VENKOVSKÁ KOMUNITA

(ROBINSON 1998, V OBDOBÍ NÁSTUPU INDUSTRIÁLNÍHO OBDOBÍ)

OTEVŘENÁ	UZAVŘENÁ
mnoho vlastníků půdy	koncentrace vlastnictví půdy
malé farmy	velké
brzké ohraničení/oplocení	pozdější
dvě zaměstnání farmářů	nedostatečné zdroje pracovních sil
podíl farmářů na částečný úvazek	zdroje PS doplněné z otevřených komunit
rozvinutá řemesla a obchod	málo
poskytování služeb pro jiné obce	spoléhání na služby z jiných obcí
nedostatečné řízení obce	řízení/usměrnění výstavby domů
samospráva	statkářský paternalismus
nekonformní náboženství	velkostatkář je patronem církve
radikalismus v politice	konzervatismus
rozvoj manufakturní výroby	nedostatečný
populačně velké	malé
vysoký podíl chudých	nízký

- Znaky současné venkovské komunity (BAKŠA 1991):
  - Vyšší vzájemná sociální závislost
  - Menší variabilita profesních možností
  - Menší sociální diferenciacie a zúžený prostor sociální mobility
  - Silná vazba na tradice a slabší inklinace k sociálním změnám
  - Silnější determinace přírodním prostředím
- Typologie / typy venkovských komunit (JONES 1973):
  - Otevřená/integrovaná – centrem pro okolní obce
  - Uzavřená/integrovaná – dovnitř X navenek
  - Otevřená/dezintegrovaná – napětí X kontakty
  - Uzavřená/dezintegrovaná – upadající, periferní

PROMĚNA OSÍDLENÍ

- Prostorový vývoj (MARTIN 1957):
  - Princip gradientu: vliv města na zázemí na základě vzdálenosti a poklesu vlivu (*distance-decay*)
  - Princip diferenciacce: urbanizace transformuje původně nediferencované oblasti prostřednictvím funkční specializace
- Metropolitní vesnice (*metropolitan villages*)
  - Přenos městského způsobu života na venkov
  - Těsné zázemí měst „mentálně urbanizované“, fyzicky zůstává „rurální částí krajiny“
  - Dostupnost do centra s městským typem zaměstnání – utváření denních městských systémů / funkčních městských regionů (*daily urban systems*)

FENOMÉN DRUHÉHO BYDLENÍ

- Druhé domovy městského obyvatelstva
  - Second homes, weitere Wohnung / Zweitwohnung / Zweitwohnsitz, residences secondaires, drugi dom
- Disperze města na venkov – sezónní, temporální suburbanizace
  - Již ze starověku, nástup po roce 1945
- Kritéria, faktory:
  - Časová dostupnost: ideálně do 1 hod (1914 15 km X dnes až 100 km)
  - Doba pobytu: postupné prodlužování, práce, roční období
- Výhody X nevýhody pro venkov – např.:
  - Nové pracovní příležitosti/možnosti podnikání X
  - Tlak na technickou infrastrukturu, životní prostředí

KONTRAURBANIZACE

- Působení migrace (RAVENSTEIN 1885) – zákony:
  - 2. Města absorbují nejprve obyvatelstvo z nejbližšího zázemí a poté ze vzdálenějšího.
  - 5. Migranti na velké vzdálenosti se stěhují zpravidla do největších měst.
  - 6. Obyvatelé měst se stěhují méně než obyvatelé venkova.
  - **4. Každý výrazný migrační tok vyvolá také určitý kompenzační zpětný tok → KONTRAURBANIZACE**
    - Obrácená, opačná, zpětná, *counterurbanisation*
- Proces dekoncentrace obyvatelstva s převahou migrace z větších sídel do menších (BERRY 1976)
  - USA 60. a 70. léta 20. stol.
  - Do zázemí metropolitních oblastí / do malých metropolitních oblastí v původní periferii (Sunbelt)

- Zastavení depopulace venkovských území, opak urbanizace
- Spjatost s procesy decentralizace a dekoncentrace
  - pohyb směrem dolů po hierarchické škále od největších měst po vesnice
- Změna od koncentračních procesů k převládajícím rozptylovacím (*dispersal*) (CHAMPION 1989)
  - Dolů po městské hierarchii, výhody ekonomické / environmentální
- téměř v každém z nás je hluboko zakořeněná latentní preference venkovského způsobu života

KVALITA ŽIVOTA NA VENKOVĚ

- Heslo „zpět k přírodě“
  - Od 80. let v západní Evropě na venkov k doposud přítomným „starým, nemocným a chudým?“ přichází obyvatelé nové kategorie
  - Měšťané po odchodu do důchodu, majitelé druhého bydlení, ale i neorolníci a neoumělci (CHIVA 1980)
- V populaci sociální „mix“ (CLOUT 1981)
  - Věk, pohlaví, profese, příjmy atd.
  - Uplatňování tradičních hodnot
  - Romantismus / idealismus X východiska z krize města, stylu života, ekologie
  - Mobilizace vnitřních zdrojů a využití místních iniciativ

- Kvalita života – definice, obsah?
  - Dostatek jídla, být zdravý, bydlet v pěkném prostředí, být spokojený v práci, mít podmínky na odpočinek, pocit bezpečí před kriminalitou
- Rurální deprivace
  - Nízký příjem, vysoký podíl lidí s nízkým příjmem, důchodců, žen v domácnosti, nezaměstnaných
  - Malé možnosti ve sféře zaměstnání, podnikání, veřejných službách
  - Omezená mobilita, hlavně starších, dětí, matek v domácnosti, chudých
- Nástup telematiky
  - Odpadá nezbytnost fyzické blízkosti místa bydlení a práce
    - Vč. teledomů – např. Skandinávie
  - Rozptyl aktivit, dekoncentrace, redukce významu vzdálenosti resp. odlehlosti

